

Soğuk Savaş Dönemi Türk Sergiciliği: Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Kenan Özbel Sergileri

Turkish Exhibitionism in the Cold War Period: Social and Cultural Aspects of Kenan Özbel Exhibitions

Tolgahan YALÇINKAYA

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir, Türkiye

İzmir Kâtip Çelebi University, Social Sciences Institute, Graduate Student, İzmir, Türkiye

ORCID: 0009-0003-7276-6523 | Email: tolga.khan@outlook.com

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Yalçinkaya, T. (2023). Soğuk Savaş dönemi Türk sergiciliği: sosyal ve kültürel yönleriyle Kenan Özbel sergileri. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 119-134.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 08.11.2023 **Kabul Tarihi / Accepted:** 11.12.2023

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December 2023

Cilt/ Volume: 3 Sayı/ Issue: 2

Sayfa / Pages: 119-134

İntihal / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi / Siirt University Faculty of Arts and Sciences

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Tolgahan YALÇINKAYA). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

* Bu çalışma, TÜBİTAK 2209-A kapsamında yürütülen 1919B012303007 numaralı projenin bulgularına dayanan araştırmanın bir ürünüdür.

Öz

Soğuk Savaş'ın etkilerini Türkiye'de ve dünyada yaşamın her alanında gözlemlemek mümkündür. Sürecin, sergicilik faaliyetlerini dahi derinden etkilediği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, başlarda resim sergilerinde yer alıp II. Dünya Savaşı'nın ardından ise etnografik eserlerden bir araya getirdiği koleksiyonunu Türkiye'ye ve dünyaya tanıtan Kenan Özbel' in sergilerine odaklanılmıştır. Özbel' in 1947-1989 yıllarında sanatseverlerle buluşan parçaları, Türkiye'de Vakko, özel galeriler, banka galerileri ve üniversite sergilerinde; Avrupa'da ise Paris, Roma, Strazburg gibi güzide sanat şehirlerinde sergilenmiştir. Demokrat Parti döneminde Amerikalılarla yakın ilişki içinde olan Kenan Özbel, çeşitli Amerikan derneklerinde de sergiler açmıştır. Dünyaca ünlü Steuben Cam Şirketinin 490 bin kişinin beğenisine sunulan "Asian Artists in Crystal" sergisine de eser katkısı yapan Özbel evrensel bir isim haline gelmiştir. Özbel'in bütün bu sergileri ve Soğuk Savaş kültürel politikasının sanatı nasıl kuşattığını gözler önüne seren Steuben Glass Sergisi'nin Türkiye'deki yansımaları bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Yurtiçi ve yurtdışı sergilerinin sanayi, ekonomi, diplomasi ve küçük el sanatlarıyla ilişkisi konu edilirken aynı zamanda Türkiye'deki sergicilik faaliyetlerinin tarihsel süreçlerle ne denli ilişkili biçimde yürüdüğü retrospektif bir bakış açısıyla ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sergi, el sanatları, folklor.

Abstract:

It is possible to observe the impacts of the Cold War in every aspect of life in Turkey and the world. It is believed that the process considerably affected even the exhibition activities. This study focuses on the exhibitions of Kenan Özbel, who initially took part in painting exhibitions and introduced his collection of ethnographic artefacts to Turkey and the world after World War II. Özbel's pieces, which met with art lovers between 1947-1989, were exhibited in Vakko, private galleries, bank galleries and university exhibitions in Turkey and in unique art cities such as Paris, Rome and Strasbourg in the Europe. Kenan Özbel, who was in close contact with the Americans during the Democratic Party period, also held exhibitions in various American associations. Özbel, who also contributed works to the "Asian Artists in Crystal" exhibition of the world-famous Steuben Glass Company, which was presented to 490 thousand people, has become a universal name. All these exhibitions of Özbel and the reflections of the Steuben Glass Exhibition in Turkey, revealing how the Cold War cultural policy surrounded art, constitute the basis of this research. The relationship of domestic and international exhibitions with industry, economy, diplomacy and small handicrafts is the subject of the study, as well as the extent to which the exhibition activities in Turkey are related to historical processes is revealed from a retrospective perspective.

Keywords: Exhibition, hand crafts, folklore

Giriş

Aslen resim öğretmeni olan Özbel' in etnografik eserlere duyduğu ilgi gençlik yıllarına dayanmaktadır. İlk görev yeri olan Mersin'de çalışmalarına başlamış ve ölene dek bu alanda sayısız işe imza atmıştır. Çalışmalarıyla adeta Cumhuriyetin öncü isimlerinden biri haline gelmiştir. Kendisiyle ilgili basında pek çok haber bulunmakla beraber, hayatından detaylıca bahsettiği röportajlara da bu makalede sıkça yer verilecektir. Günümüzde eserleri yedi farklı müzede yer alan Kenan Özbel, koleksiyon toplama sürecinin başlangıcını Kabacalı'ya şu sözlerle aktarmıştır; "1927'de Sanayi-i Nefise Mektebi'ni bitirince, resim öğretmeni olarak Mersin'e atandım. İstanbul'dan vapura bindim, gidiyorum. Vapur Rodos'a uğradı. Orada birkaç saat kalacak. İndim, geziyorum. Vapurda tanıştığım bir Türk, müzeye dönüştürülmüş bir kışlayı gösterdi. Burada, İtalyanların Antalya'yı işgali sırasında derlenmiş el sanatları örnekleri yer alıyordu. Kumaşlar, örgüler, dokumalar, toprak işleri... Müze, bilimsel bir anlayışla düzenlenmişti. O güne kadar görmediğim türden bu eşya, beni adeta büyüledi. Mersin'e gidince ilk işim, bu tür eşyayı toplamaya başlamak oldu." Özbel' in bir müze gezisi sonrası başlayan bu ilgisi zamanla uzmanlığa dönüşmüştür. Mersin'de halk bilimi çalışmaları yapan Ali Rıza Yalgın'la tanışması onun için bir dönüm noktası olur. Adana'ya tayin olana kadar Yalgınla beraber Toroslarda inceleme yapma fırsatı bulur. (Kabacalı, 2007, s. 32-33)

1936 yılında kendi isteği doğrultusunda Bursa Çelebi Ortaokulu'nda görevlendirilir ve aynı zamanda Bursa Halkevi'nde de çalışmalar yürütür. (Kabacalı, 2007, s. 33) Dokumacılığın ve ipek kumaş üretiminin önemli merkezlerinden biri olan Bursa, kayda değer bir ürün çeşitliliğine sahiptir. Eski örneklerin yanı sıra, Anadolu'da modern tarzda üretimin ana noktası da Bursa'dır. Seher Boykoy' un araştırmasında yer verdiği detaylar, şehrin önemini açıklamaktadır. "*Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından 1913-1915 yıllarında yapılan sayımlarda, ülke genelinde buhar gücüyle ipek dokumacılığı yapan 6 fabrika tespit edilmiştir ki; bu fabrikalardan beşinin, Meşrutiyet Döneminde Bursa'da açıldığı görülmektedir.*" (Boykoy, 2013, s. 28) Hoca, burada görev aldığı süre boyunca Bursa dokumacılığını araştırmış ve önemli gördüğü örnekleri bir araya getirmiştir.

Bir müze gezisinden aldığı ilhamla sayısız çalışmaya öncülük eden Özbel, sergiciliğin önemini yakından bilen biri olarak yaşamı boyunca farklı türden sergileri teşvik etmiştir. 28 Mart 1940'da 313 eserle gerçekleştirilen "Halkevleri 8. Yılı Amatör Resim Sergisi" yöneten Özbel, dikkatleri üzerine çeker. (Son Posta, 1940, s. 8) Sanayi Bakanlığınca, öğretmenlikten istifa edip bakanlık adına çalışması istenir. Buna ek olarak iki kıdem terfi teklif edilen Özbel, teklifi reddedip "Millî Eğitim Bakanlığından izin alırsanız, Bakanlığınız adına Anadolu'da incelemeler yapabilirim" karşı teklifinde bulunur ve istek yetkililer tarafından uygun görülerek bakanlık adına çalışmalara başlar. Bu doğrultudaki ilk rotası Malatya ve Gaziantep olur. Burada üç ay boyunca incelemeler yapar.

Resim öğretmenliği süresince Mersin, Adana, Bursa ve Ankara gibi farklı bölgelerde araştırma yapma fırsatı bulmuştur. 1941'de Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü'ne atanan Özbel'in, çalışmaları ivme kazanır. Ankara'ya gider gitmez çevre illerde incelemelere başlar. Kız Teknik Okullarının sanat denetmenliğini üstlenen Kenan Özbel, bu göreviyle farklı bölgelere rahatlıkla gidebilmiştir. Yayımlanmamış kitabından ve sergi parçalarından anlaşıldığı üzere bu yıllarda özellikle Sivas işlemlerine odaklandıği anlaşılmaktadır. (Varlık, 2007, s. 108-109)

Kenan Özbel' in koleksiyonunu sergilediği bilinen en eski sergi "El Sanatları Sergisi'dir". Kendisiyle gerçekleştirilen röportajda bahsedilen bu sergiye yönelik bir kayıt ya da çalışmaya ulaşamamakla beraber Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı yaptığı dönemde açıldığı aktarılmıştır. Kayıtlarda karşılaşılan ilk sergiyse Ankara Halkevinde, 17 Kasım – 17 Aralık 1947 tarihlerinde gerçekleştirilen "Örgü İşleri Sergisi'dir." Serginin büyük bir ilgi gördüğü aktarılmaktadır. Bu sergide farklı yörelerden toplanan parçalar sergilenmiştir. (Ulus, 1947, s. 8)

Geniş bir koleksiyonu bir araya getirmeyi başaran Özbel, açtığı sergilerle Türkiye'de ve dünyada büyük bir ilgi görmüştür. Nadide parçalardan oluşan koleksiyon Türkiye'nin birkaç farklı müzesine dağılmış durumdadır. Alpay Kabacalı bu eserleri; "Azık torbaları, bohçalar, barutluklar, başörtüleri, bilezikler, boyun takıları, boncuk keseler, cicimler, çarıklar, çocuk salıncağı, çoraplar,

Çanakkale seramikleri, çocuk başlıkları, duvar nazarlıkları, erkek baş terlikleri, eski Türk kumaşları, eski Türk işlemleri, hamaylılar, keseler, Kuran kılıfları, kadın tepelikleri, kahve dibeği, kahve kutuları, nazar için fevkler, oyalar, pazubentler, sürmedanlıklar, sumak heybe, tesbihlik, tütün keseleri, yazma yorganlar, yazma yemeniler... Ve daha nice eşya...” (Kabacalı, 2007, s. 32) şeklinde sıralamıştır. Topladığı koleksiyonun parçalarını tümüyle tespit etmek mümkün değildir. Parçalardan bazıları zamanla tahrip olmuştur.

Bütün bu giriş mahiyetindeki veriler göstermektedir ki, Kenan Özbel’ in hem araştırmaları hem de sergileri devlet tarafından teşvik edilmiştir. Bu çalışmada, açılan sergilerin sosyal ve kültürel etkileri ele alınmaktadır. İşlevsel olarak birbirinden ayrılan yurtiçi ve yurtdışı sergileri ayrı ayrı incelenmektedir. Yurtiçi sergilerinin incelenmesinde ekseriyetle Türkiye’deki sanayileşme, sanat altyapısı ve milli kültür konuları üzerinde durulmaktadır. Yurtdışı sergilerinin analizinde Türk-Avrupa ilişkileri ve Soğuk Savaş yıllarındaki gelişmelere odaklanılmaktadır. Literatürde, Özbel’ le ilgili pek az çalışma bulunmakta ve bunlar, hocanın hayatıyla ilgili bazı bilgileri tekrar etmenin ötesine geçmemektedir. Bu makalede Kenan Özbel’ in sergicilik faaliyetleri, Türkiye’de ve dünyadaki gelişmeler ekseninde tarihsel boyutlarıyla değerlendirilecektir. Bunun yanı sıra Türkiye’de sanatın; toplumsal fayda, ekonomi, kültürel politika ve turizm gibi amaçlarla kullanımı Özbel sergileri üzerinden yorumlanacaktır.

1. Yurtiçi Sergileri

Türkiye’de 1930’lu yıllarda başlayan sanayi hamlesi ile devlet ekonomik krizin etkilerini gidermeyi ve yerli yatırımı desteklemeyi amaçlamıştır. Devletçilik ilkesiyle hareket edilen bu süreçte küçük sanayi, o günlerde tarım ülkesi olan Türkiye’nin büyük sanayi oluşturma hedefindeki temel dayanaklarından biri olacağı düşünülmektedir. Buna karşın o günün koşullarında küçük sanatların kaybolmaya yüz tuttuğu ve yeniden canlandırılması gerektiği düşünülmektedir. 1931’de üçüncü CHP Kurultayında bu mesele iktisadi açıdan ele alınmış ve küçük esnaf ve zanaatkarın desteklenmesi gündeme gelmiştir. Küçük sanatlara yönelik dönemin en önemli faaliyet ise şüphesiz ki 28 Teşrinievvel 1936’da İsmet İnönü ve Celal Bayar’ın katılımıyla açılan Birinci El İşleri Sergisi’dir. Sergiye Atatürk’te katılım göstermiştir. Bu sergiyle koordineli bir şekilde gerçekleştirilen Küçük Sanatlar Kongresi’ de 25 Birinci teşrin 1936’ da toplanmıştır. Bu organizasyonlar el işleri ve küçük el sanatlarını yaşatmaya yönelik dönemin güçlü atımlarıdır. (Tuna, 2004, s. 177–210)

Bu yıllarda artan farkındalık gelecek yıllardaki çalışmalara da öncülük etmiştir. Halkevleri çeşitli sergilerle bu faaliyetleri desteklemiş ve kılavuz kitaplarla halk bilgilendirmeye çalışılmıştır. Bu kılavuz kitapların önemli bir kısmı Kenan Özbel’ e ait olmasının yanı sıra, hoca, yaşamı boyunca birçok yurtiçi sergiye de iştirak etmiştir. Görüşleri CHP’li vekillere paralellik göstermekte ve milli sanayinin yolunun küçük el sanatlarını yaşatmaktan geçtiğini düşünmektedir. Verilere bakıldığında (Sayfa 6, Tablo 1.) sergilerin önemli bir bölümünün yaşamının son 30 yılında açıldığı anlaşılmaktadır. Yıllar boyu Anadolu’yu dolaşan ve sayısız etnografik parçayı bir araya getiren Özbel, bunları sergilemek için yeterince alanı ve imkânı büyük oranda İstanbul’da elde etmiştir. 1951 senesinde İstanbul Üsküdar Mithat Paşa Kız Enstitüsü’ne Resim Öğretmeni olarak katılmasının ardından İstanbul’a yerleşen Özbel, çalışmalarını geniş kesimlere tanıtmaya fırsatı bulmuştur.

Şüphesiz, bir mega şehir olan İstanbul’ un sahip olduğu imkanlar ve Türkiye’de sergiciliğin gelişimi gibi faktörler Özbel için bir avantaj olmuştur. Bunun yanı sıra, İstanbul Üsküdar Mithat Paşa Kız Enstitüsü resim öğretmenliği görevi de kısa sürmüş ve aynı yıl İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nde Türk Sanat Tarihi Enstitüsünde öğretim üyesi olarak çalışmaya başlamıştır. (Özgümüş, 1995, s. 20; Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 90. Yıl, 1973, s. 42) Akademik bir görevde yer alması, ulusal ve uluslararası alanda tanınırlığını arttırmıştır. Anadolu’da kaldığı süreyi araştırmayla geçirmiş İstanbul’a gelince de peşi sıra sergi açmıştır. Banka sergileri, özel sergiler ve devlet kurumlarınca açılan sergiler olmak üzere bütün alanlarda tespit edilen kırktan fazla sergisi bulunmaktadır. Bunların arasında Halkevi Sergisi, Vakko, İş Bankası, Yapı Kredi Sergisi ve Devlet Güzel Sanatlar Sergisi gibi tanınan organizasyonlar yer almaktadır. Açtığı ya da katıldığı pek çok sergi, topladığı etnografik eserlerden oluşmakla birlikte resim sergileri de bulunmaktadır. Ayrıca, Yapı Kredi Bankasının açtığı ve

Türkiye'nin ilk banka sanat galerisi olan "Galatasaray Sanat Galerisi" 16 Ekim 1964 tarihinde Kenan Özbel' in "Köylü Çorapları" sergisi ile hizmete açılmıştır. (<https://www.yapikredi.com.tr>)

Özbel' in bu sergileri pek çok amaca hizmet etmektedir. Bunlar ekonomik, sosyal ve kültürel etkiye yönelik beklentilerdir. Türkiye'de yaşanan değişimler sergiciliğe olan ihtiyacı da arttırmıştır. Özellikle Demokrat Parti döneminde gerçekleşen atılımlar, demografik yapının zamanla değişmesine ve tarım odaklı yapının dönüşümüne yol açmıştır. Bu dönüşüm hem şehirleşmenin hızla yükselmesinin ardından ciddi bir nüfus artışını getirmiş hem de yeni ihtiyaçları ortaya çıkarmıştır. Bu gibi gelişmeler beraberinde yenilikleri de getirmiş ve Demokrat Parti döneminde kentte sanat galerileri açılmıştır. (Atmaca, 2021, s. 137) Ancak bu büyük dönüşüm özellikle 60'lı yıllarda hissedilmeye başlanmış ve sanat ekosistemine olumlu katkıları olmuştur. Erken Cumhuriyet döneminde resim öğretmenliği yapan Kenan Hoca, inkişaf eden yeni koşullarda sanat iklimine katkı sağlayacak önemli sergilerde yer almıştır. İbrahim Çallı ve Hikmet Onat'ın öğrencisi olan ve Sanayi Nefise' de iyi bir sanat eğitimi alan Özbel (Özgümüş, 1995, s. 20), verilen her fırsatta tecrübesi ve çalışmalarıyla topluma olumlu katkılar sağlamıştır.

Kenan Özbel küçük el sanatlarını boş zamanları geçirme faaliyeti ve ev ekonomisine faydalı ek bir gelir olarak görmektedir. Bu sayede kadınların ekonomiye dahil olabileceklerini ifade etmektedir. Geçirilen boş zamanın ekonomi için zararlı olduğunu dile getiren Özbel kadınların da iktisadi yaşamdan uzak olmasını bir kayıp olarak nitelendirmektedir. (Özbel, 1976, s. 3) Ancak gerek sergilerle gerek açtığı kurslarla bu alanda ilgi oluşturmaya çalışmıştır. Yapı Kredi Bankası'yla iş birliği yürüten Kenan Özbel köylerde dokuma kursları açarak dokumacılığa olan katılımı arttırmaya çalışmışlardır. (<https://www.yapikredi.com.tr>)

Bu sergilerin ekonomiye bir diğer faydası ise yerli endüstriye Türk kültürünün ve desenlerinin tanıtılmasıdır. (Kemal, 1975, s. 7) Kenan Özbel' in milli kültürün öğelerini ortaya çıkartıp korumaya yönelik çabalarında yabancı uzmanların araştırmalarının etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Cumhuriyet Dönemi çalışmalarına bakıldığında, özellikle Macarların Türk dokumacılığına büyük bir ilgisi olduğu görülmektedir. (Gervers, 1982, s. 33-34) Bu ilginin başlıca sebebi köken araştırmalarıdır. Transilvanya ağırlıklı olarak yapılan bu araştırmaların bir ayağı da Anadolu'dur. Gertrude Palotay başta olmak üzere birçok araştırmacının Anadolu'ya gelişi Maarif Nezareti'nin ve Kenan Özbel' in dikkatini çekmiştir. (Tebliğler Dergisi, 1946, s. 471-472) Yabancı araştırmacılarla etkileşim içinde olan Özbel, Anadolu'daki etnografik eserler üzerine araştırmalar yapmıştır. Türk dokumacılığının yabancı endüstrilerinden ilham almasını doğru bulmayan Özbel, yerli desenlerin Türk halkının ihtiyaç ve isteklerine daha çok hitap ettiğini aktarmaktadır. (Özbel, 1947, s. 5) Özbel' in sergileri vasıtasıyla Türk kültüründe yok olmaya yüz tutan desen ve işlemler yeniden halkın ilgisine sunulmuştur. Özbel' in etnografya çalışmaları yetiştirdiği pek çok öğrenciye örnek olmuş ve alana ilgi duyan uzmanların yetişmesine vesile olmuştur.

Kenan Özbel' in sergilerinin yer aldığı kaynaklar; davetiyeler, gazete haberleri, Türk Köylü Çorabı kitabı ve arşiv belgeleridir. Bu kaynaklarca tespit edilen yerli sergilerin tam listesi aşağıdaki gibidir.

Yıl	İsim	Yer
1940, 28 Mart	"Halkevleri 8. Yılı Amatör Resim Sergisi"	Bursa Halkevi
1942	"Peyzajlar Sergisi"	Ankara
1942, 25 Temmuz	"Ankara Profesyonel Ressamlar Grubu Birinci Resim Sergisi"	Ankara Sergievi
1942, 31 Ekim- 30 Kasım	"4.Devlet Resim ve Heykel Sergisi"	Ankara Sergievi

1947, 17 Kasım-17 Aralık	“Örgü İşleri Sergisi”	Ankara Halkevi
1948, 7 Kasım	“Desen Sergisi”	Ankara
1951, Kasım	“Anadolu Kıyafetleri ve El Sanatları Sergisi”	İstanbul
1951,15-22 Eylül	"22. Uluslararası Müşterikler Kongresinde Sergi"	İstanbul
1952, 4 Haziran	“Eskiz, Kıyafet, Kilim Örnekleri Sergisi”	
1957	“Halı-Kilim ve Kaşık Sergisi”	İstanbul Şehir Galerisi
1964, 16 Ekim	“Köylü Çorapları Sergisi”	Galatasaray Sanat Galerisi
1964	“Üç Köyden İşlemeler Sergisi”	Yapı Kredi Bankası Galerisi
1965	“Eski Türk Kumaşlarından Örnekler”	Yapı Kredi Bankası Galerisi
1967, 18 Nisan	“Türk Köylü Çorapları Basma ve Yazmalar Sergisi”	-
1967	“Fotoğraflarla Anadolu Türk Halıları”	Robert Koleji Salonu
1967	“Anadolu Çorapları Sergisi”	Ankara Güzel Sanatlar Galerisi
1968	“Anadolu El Sanatları Seksiyonu”	İstanbul Resim ve Heykel Müzesi
1968, 23 Ekim-16 Kasım	“İstanbul Yazmaları Sergisi”	Yapı Kredi Yayınlar Sergisi
1968, 7-31 Ağustos	“Eski motifler yeni kilimler sergisi”	-
1973	“İstanbul Yazmaları Sergisi”	Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu
1973, 10 Nisan- 31 Mart	“Cumhuriyetimizin 50. yılını kutlama gösterileri Çanakkale Seramikleri Sergisi”	Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu
1976	“Türk Yazma Sanatı Örnekleri”	Vakko Ankara Sanat Galerisi
1979 Mayıs	"DGSA Mezunlar Derneği 1. Karma Sergisi"	İş Bankası Sanat Galerisi- Ankara
1980	“Anadolu Köylüsü El Sanatlarından Örnekler”	Topkapı Sarayı Müzesi
1981	“Türk Çorapları”	İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Galerisi
1982	“Desen Sergisi”	Parmakkapı İş Sanat Galerisi

1983	“Türk Halk Kıyafetleri Sergisi”	İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Galerisi
1983	“Anadolu Medeniyetleri Sergisinde”	İstanbul
1983, 24 Haziran – 11 Temmuz	“Türk Halk Kıyafetlerinden Örnekler Sergisi”	Beyoğlu Devlet Güzel Sanatlar Galerisi
1985, 10-30 Nisan	“Desen Sergisi”	İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Galerisi
1986, 12 Şubat	“Çanakkale Seramikleri Sergisi”	İstanbul
1986, 26 Temmuz	“Vakko Beyoğlu Sergisi”	Vakko Beyoğlu
1989, 10 Nisan-18 Mayıs	“Köylü Koleksiyonundan Çoraplar”	Galeri Kare

Tablo 1.1: Kenan Özbel’ in Türkiye’de açtığı Sergiler

Kenan Özbel’ in yurtiçi sergileri, yurtdışı sergilerine nazaran çeşitlilik içeren ve farklı türden eserlerle açılan sergiler olduğu görülmektedir. Bu ayrımındaki temel itki, hitap edilen kesimin değişmiş olmasıdır. Bu sebeple sergilerin amacı da değişmiş ve doğal olarak seçilen parçalar da buna göre şekillenmiştir. Bu yurtiçi sergilerinin genel amaçları; toplumun küçük el sanatlarına ilgisini çekmek, sanata olan merakı arttırmak, milli kültürün tanıtılması ve dolaylı ya da doğrudan ulusal ekonomik çıktılarının elde edileceği el sanatları-sanayi iş birliğini sağlamaktır. Yurtdışı sergilerinin ise bu amaçlardan çoğunu barındırmadığı ve kendine özgü biçimde kurgulandığı görülmektedir.

2. Yurtdışı Sergileri

“Bu günkü moda çorapların yapıcıları, Türk köylülerinin motiflerini bir keşfedebilselerdi!...”
Luis DOUGET (Özbel, 1976, s. 122)

Kenan Özbel’ in 1965-1985 yıllarında toplamda 9 adet yurtdışı sergisi açtığı tespit edilmiştir. Bu sergiler İtalya, Finlandiya, Fransa ve İsviçre’nin kentlerinde açılmıştır. Ekseriyetle Türk çorapları ve İstanbul yazmaları etrafında şekillendiği anlaşılmakla beraber çeşitli başka parçalara da yer verildiği görülmüştür. Tabloda sıralandığı üzere sergi isimlerinin bazıları da bu parçalar doğrultusunda verilmiştir.

Yıl	İsim	Yer
1965, 6 Aralık’a kadar	“İstanbul Yazmaları ve Türk Çorapları Sergisi”	Piazza Esedra- Roma
1966	"Şark Milletleri Kültür ve Sanat Festivalinde tebliğ sergi"	Finlandiya
1967	“Karma Sergi”	Strazburg
1967, 6 Nisan	“Türk Yazmaları ve Köy Çorapları Sergisi”	Hotel de Sens- Paris
1967, Temmuz	"Türk Etnografya Sergisi"	Zürih
1971, 10-15 Eylül	“Türk Etnografik Eserleri Sergisi”	Aix-en Provence
1972	"Doğu-Batı Sanatı ve İslam Sanatı Sergisi"	Strazburg
1982	“Türk Halk Kıyafetleri ve El Sanatları Sergisi”	Helsinki, Turku ve Dulu

1985	“Türk El Sanatlarından Örnekler Sergisi”	Finlandiya
------	--	------------

Tablo 2.1: Dünyada açılan Kenan Özbel Sergileri.

Açılan sergiler Türk Kültürünün Avrupa’ya tanıtımına katkı sağlamıştır. Sergiler ilgiyle karşılanmış ve Avrupa medyasında da yer bulmuştur. Parçalarının desenleri hakkında fevkalade bilgiye sahip olduğu bilinen Özbel’ in anlattıkları yabancı uzmanların ilgisini çektiği anlaşılmaktadır. Özellikle desen isimleri ve hikayelerine yer veren köşe yazıları göze çarpmaktadır. Bu sergilerle, Türk sanatına ve Türk Köylü yaşamına olan ilgiyi arttırmayı amaçlamıştır. (Özbel, 1976, s. 117-127)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının odaklandığı noktalardan biri turizmdir. Türkiye’nin propagandasının iyi yapılması ve turist çekmenin öneminden bahsedilip büyümeyle paralel bir ivme yakalanması gerektiği vurgulanmıştır. Turizm geliri, önemli bir gelir kaynağı olarak nitelendirilmektedir. Birinci 5 yıllık planda serginin bilgilendirme ve haberleşme kaynağı olarak görülmesine karşın (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963) bu bakış açısı 1968 planında değişime uğramıştır. İkinci kalkınma planında sergiler tam anlamıyla kültürel bir fonksiyonla ele alınmış ve kültür eserlerinin sayı ve niteliğini arttırmaya yönelik bir teşvik olarak görülmüştür. Aynı zamanda, Türk kültürünün uluslararası alanda tanıtılması için temaların gerekliliği ele alınmıştır. Uluslararası şenlikler için destek sağlanacağı da beyan edilmiştir. (İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968) İki kalkınma planı arasında gelişen bu bakış açısını yukarıdaki tabloda da (tablo 1.1) görmek mümkündür.

Sergilerin turizm sektörünü canlandırma araçlarından biri olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı önderliğinde açılan bu sergilerin zamanlaması dikkate değerdir. GSMH ve Dolar cinsinden Turizm gelirleri incelendiğinde, gelirlerin düşüş yıllarıyla sergilerin sıklığı örtüşmektedir. Sergiler 1965 sonu -67 yıllarında sıklık göstermektedir. 1966 yılı turizm verilerine bakıldığında önceki yıla göre Dolar cinsinde gelir kaybı görülmektedir. 1970 yılındaysa bu sefer GSMH değerinde ciddi bir düşüş kaydedilmiş ve ardından Özbel yine sergilerine başlamıştır. GSMH’nin düştüğü bir diğer yıl olan 1981’in ardından bu sefer Finlandiya turuna çıkıldığı görülmektedir.

Sergilerin zamanlaması tarihsel açıdan ele alındığında çok daha anlaşılır bir tabloyla karşılaşılmaktadır. 27 Mayıs Darbesi (1960), 12 Mart Muhtırası (1971) ve 12 Eylül Darbesi (1980) olaylarının etkileri her alanda gözlenmektedir. Burada da doğrudan ya da dolaylı olarak sergi zamanlarının etkilendiği anlaşılmaktadır. 1957’ den Ekim 1964’e kadar yurtiçi sergilerinde de yer almayan Özbel, bu tarihten itibaren yurtiçi ve yurtdışı sergilerine ağırlık vermiştir. Özellikle, 27 Mayıs Darbesinin ardından açılan uluslararası sergiler vasıtasıyla düzelmeye yönelik politik mesaj vermek istenmiş olabileceği düşünülebilir. Bilindiği üzere, turistik atraksiyonun oluşması için güven önemli bir parametredir. Buna karşın; dışarıdan anlaşılabilir her türlü kaotik durum, bu akışın önünde önemli bir engeldir. (Agarwal, Page, & Mawby, 2021, s. 2) Bunlar göz önüne alındığında, tanıtım fonksiyonundan ziyade, “normalleşme” hareketi olarak da değerlendirilebilir.

Sergilerin kesintilerini Türkiye ve Avrupa’daki gelişmeler ışığında ele almak mümkündür. 1968’da geniş çaplı olayların merkezi olan Avrupa (Öztürk, 2018, s. 373), seyahat açısından güvenilirliğini yitirmişti. Değerli eserleri beraberinde götüren Kenan Özbel’ in, Avrupa’da günlük yaşam normale dönene kadar sergi açması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca, 1968 olaylarının Türkiye’deki görünümü de pek olumlu seyretmemekteydi. Böylesi ortamlarda öncelikler değişmektedir. Özbel’ in Türkiye’deki sergilerinin de bu tarihlerde kesintiye uğradığı ve 1973’e kadar ara verdiği görülmektedir.

1970’li yıllar Dünya’da önemli ekonomik sorunların olduğu bir dönemdir. Özellikle petrol sorunları bir hayli önemli bir yer tutmaktaydı. Bu koşullardan Türkiye’de olumsuz etkilenmişti. 1957 kıtlığından başlayıp dalgalanan ekonomik durumun artık tüm dünyada hissedilir bir hal aldığı 70’ler pek çok alanda durağanlığı getirmişti. Özbel’ in sergilerine bakıldığında da benzer bir tablo görülmektedir. 1970’ler de yurtiçi ve yurtdışı sergilerinde düşüş görülmektedir. 1969’da emekliye ayrılan Özbel’ in bu dönemde daha da aktif olması beklenirken, tam tersi bir grafik ortaya çıkmıştır. 1972’den 1982’ye kadar yurtdışında sergi açmamıştır. Bu durum 1980’lerde yeniden olumlu bir seyre bürünmüştür. 1980’ler

Kenan Özbel' in yeniden aktif olduğu, yurtiçi ve yurtdışı sergilerinin ağırlık kazandığı bir dönemdir. Bu dönemde 10 yerli sergide yer almıştır. Yurtdışında da 1982'de Helsinki, Turku, Dulu kentlerinde sergi açmasının yanı sıra, 1985'de yine Finlandiya sergisi açmıştır. (Özbel, 1974, s. 12) 19 Ekim 1989'da vefat eden Özbel, ömrünün sonuna dek sergilere katılmıştır.

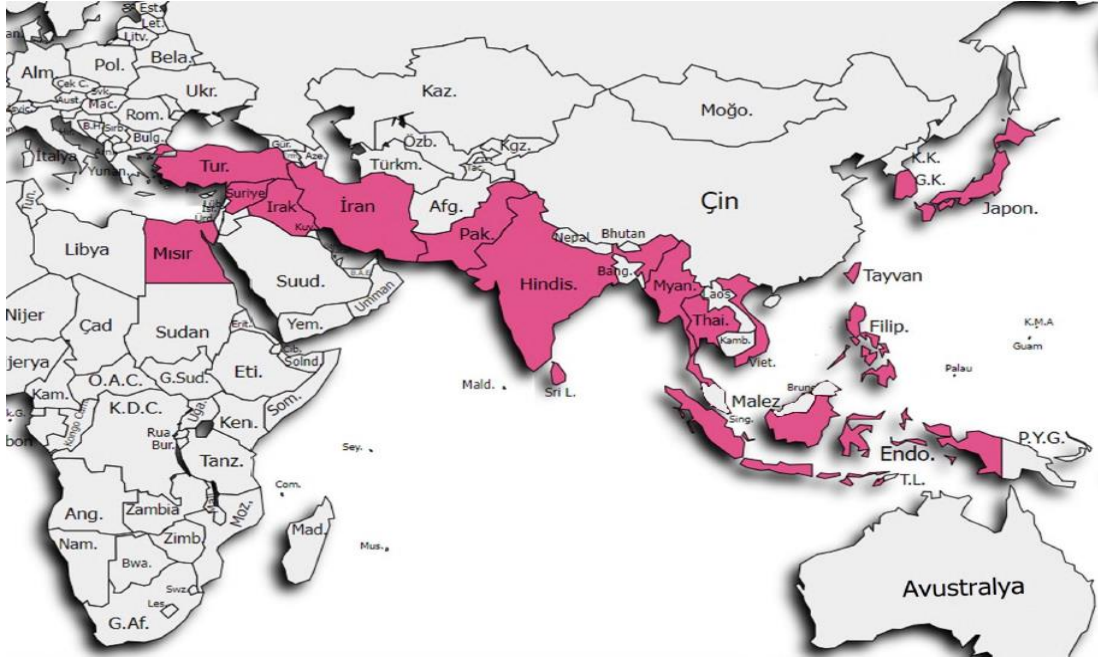
Özbel' in yurtdışı sergilerine ek olarak Steuben Glass Şirketi'nin "Asian Artists in Crystal" sergisine de desen katkısı yaptığı bilinmektedir. Amerika güdümlü bu sergi Soğuk Savaş sırasında birçok ülkede sergilenmiş ve Amerika'nın Asya ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmesi amacıyla açılmıştır. Demokrat Parti döneminde Türk-Amerikan ilişkilerin gelişmesi ve yine aynı süreçte Sovyet baskısının Türkiye'de hissedilmesi gibi sebepler Türkiye'yi serginin adeta doğal bir davetlisi haline getirdi. Bu sergi, sanatsal kaygıların ötesinde politik sebeplere ve kültürel diplomasi arayışına dayanmaktadır. Özbel' in yalnızca desen katkısı yapması ve çeşitli özellikleriyle diğer yurtdışı sergilerinden ayrılması serginin Özbel' in de ötesinde, detaylıca incelemesini gerektirmektedir.

2.1. Steuben Glass "Asian Artists in Crystal" Sergisi

1950'lerin ortasında Amerika'nın Asya'daki varlığı Sovyet propagandalarıyla sorgulanmaktaydı. II. Dünya Savaşının ardından geniş bir alana etki eden Sovyetler, değişen dengeleri lehine çevirmeye çalışıyordu. Avrupa Devletleri iki dünya savaşından büyük zarar görmüştü. Geniş bir sahada denge bozuldu. Yeni dünya, iki yeni süper gücün mücadele sahasına dönüşmüştü. Ruslar, en büyük rakipleri ABD'nin aleyhine kampanyalar yürüterek Asya'daki algıyı ele geçirmek istiyordu. Bu yolda her türlü aracı devreye soktular. ABD ise gelişmeleri analiz ederek buna karşı konum aldı. Steuben Glass Şirketi'nin "Asian Artists in Crystal" sergisi Amerika'nın Güney Asya halklarıyla kültürel bir bağ kurmak istediğinin apaçık bir göstergesiydi. (<https://www.youtube.com/watch?v=dnmkRbBVQW8>)

Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş sonrası Asya'daki ilk önceliği Japonya'nın güvenliğiydi. Güney Asya ise, Amerika'nın zayıf ilişkilerinin olduğu ve hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığı bir bölgeydi. Ancak 1947'de CIA' in yaptığı değerlendirme Güney Asya'nın da Rus tehdidinde olduğunu gösterdi. Bölgedeki istikrarsızlık, ekonomik alt yapının zayıflığı ve askeri gücün yetersizliği komünizmin bu sahaya genişleme riskini doğurdu. Bunların yanı sıra, yapılan araştırma Güney Asya'nın güçlü ekonomik potansiyelini gözler önüne serdi. Yine de bölgedeki Amerikan politikalarında 1950'ye kadar önemli bir değişim yaşanmadı. Güney Asya ülkeleri, Sovyetlerin etkisinde olmayan ülkeler olarak değerlendirilip buna göre hareket edildi. Asıl çarpıcı değişimse Kore Savaşı'nın başlamasıyla gerçekleşti. Bölgedeki Sovyet ve Çin tehdidi gün yüzüne çıktı. Amerika komünizme karşı bir politika izleyerek Sovyet etkisini bölgeden uzak tutmaya yöneldi. (McMahon, 2006, s. 132-135)

Bu iki kutuplu mücadele her alanda gözlemlenebilir boyuttaydı. Elbette sanatın da bu politik savaşta önemli bir yeri vardı. Sovyet Sosyalist Realizmi, Rus siyaseti doğrultusunda sanatı domine etmeye çalışıyordu. Buna karşın, Amerikan Ekspresyonizmi de bireyselliği ve özgürlüğü dikte ediyordu. Bu yolla iki tarafta ideolojisini aktarmaya ve taraftar toplamaya çalıştı. Özellikle görsel sanatlar, algı oluşturmak için etkili bir yöntem olarak görülmüştü. Her türlü propaganda, sürecin önemli bir aracı oldu. (Kalfa, 2016, s. 26)

Harita 1.1: “Asian Artists in Crystal” sergisi için desen alınan ülkeler (pembe ile boyalı)

Böylesi bir dönemde, dünyaca ünlü Steuben Cam Şirketi sanatın devasa potansiyelini kullanmak adına harekete geçti. Amerika kaynaklı şirket, Sovyet Rusya'nın iddialarını çürütmek adına kapsamlı bir hazırlık içerisindeydi. Şirket, Amerikan hükümetinin talebini kabul ederek Asya ülkelerinden desen toplamaya başladı. Batılı sanatçıların ürettiği cam işlerini doğu desenleriyle buluşturacak bir tür sentez oluşturmayı uygun gördüler. Bu iş birliği, geniş bir saha için kurgulandı. Türkiye, Mısır, Suriye, Irak, İran, Pakistan, Hindistan, Myanmar, Sri Lanka, Tayland, Vietnam, Çin, Endonezya, Filipinler, Güney Kore ve Japonya “Asian Artists in Crystal” adlı çalışmaya dahil edilmiştir. (Kup, 1956, s. 178)

Ortaya çıkan harita politik kararların güdümünde şekillenmiş gözükmetedir. Bu düşüncüyü destekleyen birkaç sebep bulunmaktadır. Bunlardan ilki esasen Asya ülkesi olmayan Mısır'ın organizasyona dahil edilmiş olmasıdır. ABD-Sovyet çekişmesinin yaşandığı yerlerden biri olan Mısır bu organizasyona dahil edilmiştir. Süveyş Kanalı'nın batılı devletlerin petrol ticareti için hayati öneme sahip olması Mısır'ı önemli kılmaktadır. 1950'lerde Sovyetlere yakınlık gösterdiği bilinen Mısır'ın dahil edilmesi, sanatsal kaygıdan çok politik bir hesap olarak yorumlanmalıdır.

Bir diğer sıra dışı durum ise listede yer alan Çin tanımıdır. Bu adla yer alan ülke esasen Formosa Adasından ibarettir. Günümüzde Tayvan olarak bilinen bu ada soğuk savaş döneminin önemli bölgelerinden biri olmuştur. Mao Zedong liderliğinde isyan çıkaran komünist partinin 1949'da başarıya ulaşması üzerine Çan Kay Şek Tayvan'a çekilmek zorunda kalmıştır. Bu tarihten itibaren Çin'in yönetiminin kendilerinde olduğunu iddia eden Çan Kay Şek, Amerika'yla ilişkilerini iyi tutmaya çalışmıştır. (Özmen, 2022, s. 1308) Bölgede artan Çin tehdidini politikayla yönetmeye önem veren Amerikan Hükümeti özellikle Eisenhower döneminde sert hamleler yapmaktan kaçınmıştır. Komünizm karşıtı politika izleyen Eisenhower, buna rağmen Çin Halk Cumhuriyeti ile ekonomik ilişkiler geliştirmeye yönelmiştir. Aynı dönemde Çin Halk Cumhuriyeti'yle çatışma halindeki Çan Kay Şek' in de resmi bir muhatap olarak tanındığı görülmektedir. Bu perspektiften bakıldığında başkanın olayları iki taraf için de ılımlı bir seyirde sürdürmeye gayret ettiği anlaşılmaktadır. (Hunter, 2019, s. 32) Steuben Glass'ın bu dönemde Formosa'dan desen alıp kataloğunda Çin olarak isimlendirmesi de Amerikan politikasının bir sonucu olarak görülmelidir. Formosa'dan Cho Chung-yung, Ma Shou-Hua ve Ran In-ting' in eserleri cama işlenerek koleksiyona eklenmiştir. (Kup, 1956, s. 178) Ayrıca katalogda yer verilen bilgilerde bu üç sanatçı için Formosa vurgusunun yapılması dikkat çekmektedir.

Özellikle 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Kore Savaşı ABD'nin Güney Asya'da etkin olması gerektiğinin ciddi sinyalleriydi. Hindistan'ın hem Pakistan hem de Çin'le yaşadığı sınır

problemleri, Tibet krizi, Çin- Tayvan çekişmesi ve bütün bu istikrarsız ortamın Sovyet tehdidinde ilerlemesi elbette Amerika'nın bu bölgede önemli adımlar atmasını gerekli kıldı.

Harita dikkatle incelendiğinde, Sovyetlerle, Hint Okyanusu ve Körfez Ülkeleri arasında büyük bir set oluşturulmuştur. ABD'nin Sovyetlere uyguladığı çevreleme politikasının (containment policy) (Özcan, 2019, s. 1) net bir görüntüsüdür. Bu ülkelerin en önemli özelliği Sovyet baskısı altında olmalarıdır. Benzer baskının Türkiye'de de cereyan etmesi üzerine Amerika'nın Türkiye'ye de ilgi gösterdiği görülmektedir. 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktriniyle Türkiye'nin bölgedeki Sovyet baskısından korunması hedeflenmiştir. Türkiye, aynı zamanda Orta Doğu'nun kontrolü (Coşkun, 2017, s. 20) ve petrol gibi enerji kaynaklarına erişmek adına jeopolitik bir öneme sahiptir. Türkiye ve İran'ın Sovyet etkisine girmesi tüm Orta Doğu'nun kaybı olarak neticelenebilirdi. (Arı, 1996, s. 64) Türk-Amerikan ilişkileri bu ve diğer pek çok sebeple büyük bir gelişim gösterdi ve 1952 yılında Türkiye'nin Nato'ya katılmasıyla Amerika'nın etkinlik alanı giderek Asya'ya uzanmaya başladı.

Türkiye açısından yapılacak bir değerlendirmede öncelikli olarak II. Dünya Savaşı sonrasında zirveye çıkan Sovyet baskısı göze çarpmaktadır. 1950' de hükümete gelen Demokrat Parti, Amerika'yla ilişkilerini olabildiğince derinleştirmiştir. Bu ilişki çoğunlukla, Marshall ve Truman yardımları, Kore Savaşı'na askeri destek ve Nato üyeliği gibi başlıklarla nitelendirilse de Türkiye'deki Amerikan etkisi bunun çok daha ötesindeydi. Bu etki kültürel sahaya da taşınarak Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu alanlarda kendisini gösterdi.

Bu alanlardan kütüphanecilik bunların belirgin olanlarından biridir. Thomson Raporu (1952), Ford Vakfının destekleri, Emily Dean'in faaliyetleri gibi Türk-Amerikan ilişkisini gösteren izler bulunmaktadır. Kütüphaneciliğin bu denli önemli görülmesinin sebebi eğitimle sıkı bağlantısıdır. Bir diğer sebep ise hiç kuşkusuz kültürel bellek oluşturma fikridir. Kültürel bellek oluşturma fikri bu alanla kısıtlı kalmaz. Bakıldığında paralellik gösteren müze ve sergicilik çalışmaları da aynı kütüphane gibi kültürel bellek oluşturma alanıdır. 19. Yüzyılda Amerika'da yaşanan atılımlar müzeciliği başka bir boyuta taşımış ve hem nicel hem de nitel anlamda önemli bir artış gözlemlenmektedir. II. Dünya Savaşı'nın ardından süper güç haline gelen Amerika bu alanda da dünyayı domine etmiştir. (Gökçe, 2014, s. 218) Avrupa başta olmak üzere dünyada bu iki sektörü etkileyen Amerika, aynı zamanda farklı ülkelerden koleksiyonlar toplayarak müzelerini daha da zenginleştirmiştir. Bunların faydaları çeşitli başlıklarla değerlendirilebilir. Kültürel hegemonya kurma girişimi (Kasiyarno, 2014, s. 20-21), kültürel diplomasi arayışı (Cowan, Lopez & Warmus, 2017, s. 6-8) oluşturma hareketleri gibi farklı açılardan değerlendirilebilir. Nihai olarak Amerika'nın Türkiye üzerindeki etkisi bu alanda da hissedilmiştir.

Steuben Glass'ın sergisi de bu açılardan değerlendirildiğinde çok daha anlaşılır hale gelmektedir. En temelde, az bilinen ve siyasi olarak erişilmeye çalışılan bölgeler hakkında bilgi toplayıp koleksiyon oluşturma gayesi olarak nitelendirilebilir. Geçmişte Avrupa'lı devletlerin öncülüğünü yürüttüğü gibi kültürel diplomasi kanalıyla bu ülkelerle iyi ilişkiler kurulup (Babaoğlu, 2019, s. 262) toplanan materyalin bu ülkelerde dolaştırılması bir bakıma Amerika'yı ilginin merkezine koymaktadır. 1956-1958 yıllarında Asya ülkelerinde sergilenen bu parçaların 490.000 kişiye ulaştığı aktarılmaktadır. (Cowan, Lopez & Warmus, 2017, s. 6) Doğu-Batı sentezi konsepti sanatsal bir iş birliğinin çok ötesindedir. Kurulacak yeni siyasal birlikteliğin zeminini oluşturmaktadır. Aynı zamanda Sovyetlere ve destekçilerine de açık bir şekilde Amerikan politikaları hissettirilmektedir.

Toplamda 15 ülkenin katılımı ve 36 parçadan oluşan bu sergi için Türkiye'den iki desen alınmıştır. Bunlar Kenan Özbel' in "Haşhaş Çiçeği" ve Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun "Türk Tepsisi" desenleridir. Bu iki ressamın çizimleri açılan yarışma sonucu ödül kazanmıştır. Desenler Lloyd Atkins tarafından tasarlanan cam vazolara işlenmiştir. (The Annenberg Foundation Trust at Sunnylands, 2017, s. 55) Büyük ilgiye maruz kalan sergi, Metropolitan Müzesinde de bir süre sanatseverlerle buluşmuştur. Sergiyi gezenler arasında dönemin Amerikan Başkanı Eisenhower da bulunmaktadır. Eisenhower'ın eserleri incelemesi de bu organizasyonun ne denli önemsendiğinin güçlü bir göstergesidir. (The Annenberg Foundation Trust at Sunnylands, 2017, s. 6)

Bu sergi sayesinde Türk kültüründen parçaları farklı ülkelere tanıtma fırsatı elde edilmiştir. The Unesco Courier dergisindeki (1956, s. 4) sergi incelemesinde sergilenen Türk desenlerinin batılı örneklere benzerliğine dikkat çekmiştir. Anadolu sanatına ve desenlerine son derece hâkim bir isim olan Kenan Özbel' in haşhaş motifi ekonomik bir seçim olarak yorumlanabilir. Bu yorumun en önemli sebeplerinden biri şüphesiz Özbel' in sanatta toplumsal faydayı ve fonksiyonelliği her fırsatta savunmasıdır. Çeşitli röportajlarından ve kaleme aldığı eserlerinden anlaşıldığı üzere sanat onun için nihai olarak bir fayda sağlamalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye'nin haşhaş ve haşhaş tohumundan elde edilen afyon ticaretinde dünyanın önemli ülkelerinden biri olması kayda değer bir etkidir. Diğer husus ise bu ticaretin karlılık oranının yüksek olmasıdır. Ayrıca, haşhaş ekiminin anavatanı Anadolu ve Akdeniz'dir. (Ceylan, 2022, s. 143-162) Sunnylands kataloğunda da (2017) desen Türk tekstilinin en eski motiflerinden biri olarak tanıtılmıştır. Hal böyleyken, o yıllarda tarım ülkesi olan Türkiye'nin uluslararası bir sergide haşhaş deseniyle temsil edilmesi oldukça işlevsel bir karardır.

Kenan Özbel yurtdışı bağlantıları oldukça güçlü bir isimdir. 1951 baharında Türk-Amerikan Kadınları Kültür Derneği'nin kuruluşunda sergi açan Özbel (Akis, 1951, s. 24), 4 Haziran 1952 tarihinde Türk Amerikan derneğinde gerçekleştirilen Turistik sergide de "Eskiz, Kıyafet, Kilim Örnekleri" ile yer almıştır. (Ek 1) Bu bakımdan düşünülecek olursa Özbel' in Steuben Sergisinden önce de Amerikalılar tarafından tanınan bir figür olduğu anlaşılmaktadır. Türk-Amerikan ilişkilerindeki gelişmeler, bir süre daha, Özbel' le kurulan ilişkinin devamlılığını sağlamıştır.

Savaş sonrası kurulmakta olan yeni düzende Türkiye'nin kendine yer bulması gerekiyordu. Türkiye her ne kadar 1923'de kurulmuş olsa da esasen Erken Cumhuriyet Dönemi olumlu bir süreç olmamıştır. Lozan sürecinde İngiltere'nin yoğun baskısı görülmektedir. Dünya savaşının mağlubu kurtuluş savaşının galibi Türkiye'nin bağımsızlığı tanınsa da büyük oranda dünya ekonomik sisteminin dışında kalmıştır. Dünyada çok geçmeden II. Dünya Savaşının hazırlık sürecine girilmiş ve ardından yeni bir savaş patlak vermiştir. Bu periyotta da tarafsızlığını koruyan Türkiye savaşın neticelenmesinin ardından Sovyet baskısıyla karşı karşıya kalmıştır.

1950'lerde Amerika'yla kurulan güçlü ilişkiler Türkiye'nin uluslararası alanda tanınırlığını artırma fırsatı doğurmuştur. Turizm açısından etkin bir role sahip sergilerin, pazarlama ve tanıtım rolü yüksektir. Özellikle Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun "Türk Tepsisi" adlı eserinin katılımcıların ve eleştirmenlerin büyük ilgisiyle karşılaştığı aktarılmaktadır. Dönemin koşulları baz alındığında böylesi büyük bir organizasyonda temsil edilmenin kültürel tanıtım ve turizm anlamında olumlu etkileri bulunmaktadır. (<https://www.youtube.com/watch?v=dnmkRbBVQW8>)

Bütün bu etkiye, kapsama ve gelişmelere rağmen, Türk basınının sergiye karşı ilgisi fazlasıyla düşük kalmıştır. Bu konu basında çok az konu edildiği gibi günümüzde akademik anlamda da gözden kaçmış görülmektedir. Oysa konu hem Türk-Amerikan ilişkileri açısından hem de turistik bir faaliyet olarak derinlikli bir içeriğe sahiptir.

Sonuç

Döneminin önemli sanat tarihi araştırmacılarından biri olan Kenan Özbel' in, Türkiye'de sergiciliğin gelişimine çeşitli faydaları olmuştur. Sergilere resimleriyle ve etnografik eserleriyle katkı veren Özbel tanınmış yurtiçi ve yurtdışı sergilerinde yer almıştır. Bir araya getirdiği koleksiyonu sayesinde pek çok desen ve işleme koruma altına alınmıştır. Özbel, yalnızca maddi bir koruma sağlamamış aynı zamanda bu ürünlerin isimlerini ve hikayelerini kitaplar haline getirerek, Türk kültürünün aktarılmasına vesile olmuştur. Zengin bir koleksiyona sahip olan Kenan Özbel, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde var olan parçaları ulusal sergilerle buluşturmuştur.

Toplumsal faydayı merkeze alan Özbel' in sergileri Türk tekstiline ve Türk desenlerine ilgiyi arttırmış ve giderek güçlenen sanayi- küçük el sanatları iş birliğine büyük katkı sağlamıştır. O günlerde, henüz kurulmakta olan Türk dokuma sanayisindeki Avrupa tesirinin zararlarına şiddetle vurgu yapan Özbel, yerli kültür öğelerini sanayiye tanıtmıştır. Sanayiye bir diğer katkısı da açtığı dokuma

kurslarıyla bu alandaki istihdama yaptığı olumlu katkıdır. Anadolu'nun köylerinde açılan kurslar, halkın ilgisini bu alana çekmeyi başarmıştır.

Banka sergilerinin, önemli galeri açılışlarının ve yabancı dernek faaliyetlerinin Özbel ile gerçekleştirilmesi de kendisinin ne denli bütünleştirici bir figür haline geldiğinin göstergesidir. Sergilerin varlığı, Türkiye'de farklı çevrelerin ilgisini sanata çekmiştir. Geliştirilen iş birlikleri Türkiye'de sanat ikliminin canlanmasına ve sanatın çeşitli amaçlarla kullanılabilir hale getirilmesine sebep olmaktadır. Tasarım, reklamcılık, kültürel diplomasi, propaganda ve benzeri sayısız amaca hizmet eden sanat, farklı paydaşları bir araya getirdiği gibi, varlığıyla insan yaşamını güzelleştirmekte, monotonluğun ve kabalığın önüne geçmektedir. Bütün bunlar olurken milli kültürün diri tutulmasının, ulusun ortak şura kavuşması üzerinde göz ardı edilemez bir etkisi bulunmaktadır. Bu noktada, sanatın kurumların ve kişilerin etkileşimini güçlendiren yönü de sergiler sayesinde ortaya çıkmaktadır.

Bunların yanı sıra, bu eserlerin her biri Türk kültürünü ve Türk tarihini temsil etmektedir. Bu öğelerin yaşatılması ve araştırılması Türk tarihine ışık tutmaktadır. Bazılarının benzerlerine başka kültürlerde de karşılaşılan bu işlemler Türk tarihini anlamak ve hangi diğer kültürlerle etkileşime girdiğini açıklamak için güçlü veriler oluşturur. Bunlar aynı zamanda sözlü edebiyat ürünleri olarak da görülmelidirler. İsimleri ve hikayeleriyle her biri derin manalar içeren bu desenler, toplumsal yaşantı hakkında arşiv belgelerinin sağlayamayacağı kadar teferruat içerir. Anlatılar belki de yüzyıllarca dilden dile dolaşmış ve Anadolu coğrafyasında varlığını muhafaza etmiştir. Sosyal yaşantı içinde önemsenen, toplumun belleğinde yer edinen şeyler, sanatın malzemesini oluşturmaktadır. Bunlar üzerine araştırma yapılabilmesi, güncel hayata çeşitli şekillerde yeniden dahil edilmesi ve gelecek nesillere aktarılması için koleksiyonculuk ve sergicilik çalışmaları oldukça kıymetlidir.

Öyle görülmektedir ki, Kenan Özbel' in ülkenin sınırlarını aşan sergicilik çalışmaları, Türk kültürünün Avrupa'da ve dünyada tanınmasına da olanak sağlamıştır. Türk yazmalarının Paris, Roma, Zürih gibi önemli sanat şehirlerinde sergilenmesi, Türk kültürünün tanıtılması için önemli etkilere sahiptir. Bu sergiler, yabancı araştırmacıların beğenisini kazanmış ve Türkiye'ye olan merakı arttırmıştır. Bu tarz tanıtımlar uzun vadede Türkiye'yi turistlerin uğrak mekânı haline getirmiş ve uluslararası alanda tanınırlığını arttırmıştır. Türk kültürünü oluşturan yerli motifler, yabancı turistlerin ilgisini çeken zenginliktedir. Özbel' in sergileri hakkında yazılan yabancı makalelerde de sıkça söz edildiği üzere Türk dokuma sanatı ilgi çekici bir derinliğe ve içeriğe sahiptir. Kenan Özbel bunların ortaya çıkartılması ve uluslararası platformlarda sergilenmesi için büyük çaba göstermiştir. Uluslararası sergiler turistik tanının ötesinde kültürel diplomasi fonksiyonuyla da büyük devletlerin tercihi olmuştur. 'Haşhaş çiçeği' ve 'Türk tepsisi' resimleriyle Amerikan sergisine desen katkısı veren Özbel ve Eyüpoğlu, Türk-Amerikan kültürel diplomasisinin katkıda bulunmuşlardır. Aynı zamanda Özbel' in Türkiye'deki Amerikan dernekleriyle ilişkileri bu iki ülkenin bağlarının güçlenmesi için etkili bir birlikteliktir.

Neticelendirecek olursak, Özbel sergileri farklı paydaşları bir araya getirmiştir. Oluşan bu iş birliği ortamında; kültürel, turistik, diplomatik, sosyal ve ekonomik çıktılar elde edilmiştir. Özbel, milli kültür özelinde bir farkındalık oluşturmakla kalmayıp aynı zamanda bu kültürel motifleri Türkiye'ye ve dünyaya tanıtmıştır. Açılan sergiler, önemli kurumların desteğini kazanmış ve sanat ikliminin zenginleşmesi için gereken imkanların oluşmasına vesile olmuştur. Nihai olarak, bu araştırmada Kenan Özbel' in Soğuk Savaş dönemi sergicilik faaliyetleri tarihsel bir bakış açısıyla ele alınmış ve çeşitli alanlardaki yaygın etkileri açıklanmıştır.

Kaynakça

- Agarwal, S., Page, S. J., & Mawby, R. (2021). Tourist security, terrorism risk management and tourist safety. *Annals of Tourism Research*, 89. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2021.103207>
- Akis. (1954, 3 Temmuz). Türk – Amerikan Kadınları Kültür Derneği.
- Arı, T. (1996). *Basra Körfezi ve Ortadoğu’da Güç Dengesi*. Alfa Basım, İstanbul
- Asian Artists in Crystal: Designs by contemporary Asian artists engraved on Steuben Crystal (1956). *The Spiral Press*, New York
- Atmaca, A. (2021). *Ankara Sanat Galerileri’nden Bir Seçki (1970-1990)* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]
- Babaoğlu, R. (2021). Linguistic Imperialism or Cultural Diplomacy: British Council and The People’s Houses in Early Republican Turkey. *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96. 255-282.
- Boyko, S. (2013). 1908-1923 Sürecinde Bursa’da Koza Üreticiliği ve İpekli Dokumacılık Sektörü, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(24), 19-44.
- Ceylan, O. (2022). The Opium History of Eastern Thrace (1927-1933): *Internal and External Dynamics*. *Belgi Dergisi*, 23(23), 141–167. <https://doi.org/10.33431/belgi.1029606>
- Cezar, M. (1973). *Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 90. Yıl*, Renkler Matbaacılık, İstanbul.
- Coşkun, Y. (2017). Amerikan Belgelerine Göre Eisenhower Döneminin İlk Yıllarında ABD’ nin Türkiye Politikası (1953-1955). *History Studies*. 9(4). 19-32.
- Cowan, G., Lopez, F.& Warmus, W. (2017). Asian Artists in Crystal: Steuben Glass at Sunnylands, *The Annenberg Foundation Trust at Sunnylands*
- Gervers, V. (1982). *The influence of Ottoman Turkish Textiles and costume in Eastern Europe with particular reference to Hungary*. *publications in history, Technology, and Art*
- Gökçe, B. (2014). Müzelerin yönetim anlayışında meydana gelen değişimler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 18(1). 105-120.
- <https://openaccess.hacettepe.edu.tr/xmlui/handle/11655/23690> adresinden alınmıştır.
- Hunter, P. (2019). The United States' shifting relationship with Taiwan due to Cold War influences. *Senior Honors Projects, 2010-current*. 708.
- Kalfa, Z. (2016). 20. Yüzyıl Resim Sanatı ve New York. *Sanat & Tasarım Dergisi*, 6(Haziran), 16 - 33.
- Kasiyarno, K. (2014). The ‘American’ hegemonic culture: Its roots, features and implications to World Culture. *Rubikon: Journal of Transnational American Studies*, 1(1), 19-30. <https://doi.org/10.22146/rubikon.v1i1.34157>
- Kemal, Y. (1951, 14 Ekim). Anadolu Kadın Kıyafetleri ve Elişleri Sergisi. *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Kup, K. (1956). Asian Artists in Crystal. *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, 14(7), 174–180.
- McMahon, R. J. (2006). U.S. Policy toward South Asia and Tibet during the Early Cold War. *Journal of Cold War Studies*, 8(3), 131–144. <https://www.jstor.org/stable/26925944>
- Özbel, K. (1947). *Cicim ve Sili*. Cumhuriyet Halkevleri Bürosu, Ankara
- Özbel, K. (1976). *Türk Köylü Çorapları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özcan, G. (2019). *Çevreleme Politikası*. Güvenlik Yazıları, 41, 1–7. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.28146.66247>

Özgümüş, Ü. (1995, Mayıs 13). Kenan Özbel' in ardından. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s. 20.

Özmen, S. (2022). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tayvan politikası ve bu politikanın dünya siyasetinde önemi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(3), 1306-1319.

Öztürk, E. (2018). Türkiye ve Fransa'da 1968: Fransa'daki Mayıs Ayaklanmasını başlatan öğrenci hareketinden farklı yönleriyle Türkiye'de Sosyalist öğrenci hareketi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (34), 371-415. DOI: 10.21550/sosbilder.337844

Palotay, G. (1946). Kalotaszeg Nakışları Üzerindeki Türk Tesiri. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*. 8(379). 471-472.

Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuydta/issue/951/10722>

Son Posta. (1940, 28 Mart). Bursa'da Bir Resim Sergisi Açıldı.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967). Ankara: T.C. Başbakanlığı.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972). Ankara: T.C. Başbakanlığı.

The Unesco Courier. (1956). *Asian Artists in Crystal*. The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 10(0). 4-13,

Tuna, S. (2004). Birinci El İşleri Sergisi ve Küçük Sanatlar Kongresi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. 0(5), 177–227.

Ulus Gazetesi. (1947, 21 Aralık). Halkevinde: Örgü İşleri Sergisinde.

Varlık, M. B. (2007). Sivas Çorapları Üzerine Bir Kaynak Gün Yüzüne Çıkmayı Bekliyor. *Hayat Ağacı Dergisi*. s.7, 108-109.

Warmus. W. (2016). Asian Artists in Crystal. [Video]. Exhibition Opening.

<https://www.youtube.com/watch?v=dnmkRbBVQW8>

Yapı Kredi Bankası. (2023). Yapı Kredi: Türkiye'nin İlk Banka Sanat Galerisi. <https://www.yapikredi.com.tr/yapi-kredi-hakkinda/kurumsal-sosyal-sorumluluk/kurumsal-sosyal-sorumluluk-projeleri/zaman-tuneli/> adresinden alındı (son erişim, 10.47, 03.11.2023)

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni

Çalışmada etik kurul iznine gerek duyulmamıştır.

Ekler

Ek 1. Türk Amerikan Derneği Sergi Davetiyesi

TÜRK AMERİKAN DERNEĞİ
S.A.D.Ü.L.A. W.I.N.D.A.
(Resmî RAM LULUER (Soyutçular) Serisi)

TURISTİK SERGİ

Resimci: ARIF KAPTAN - Seramikçi
Resimci: KEMAN ÖZBEL - Grafik-Kıymetel-Kiymet
Resimci: RAM LULUER - Türkiye Resimci

— EL İŞİ GİZEKLERİ —

AGÜS / ÇARŞAMA 4 HAZİRAN 1952 Saat 16.00
The American Association of Turkish Artists

TURKISH AMERICAN ASSOCIATION PRESENTS
AN EXHIBIT OF TURKISH PAINTINGS, CERAMICS
AND RUG PATTERNS

Curator by: ARIF KAPTAN
Graphic Material by: KEMAN ÖZBEL
Ceramics and Rug Patterns by: RAM LULUER

Opening — Handshaking Pattern —
at 6 PM
Turkish American Association
33 Main Post Office Phone : 25499

1 - Resim ARIF KAPTAN
2 - Resim ARIF KAPTAN
3 - Resim ARIF KAPTAN
4 - Resim ARIF KAPTAN
5 - Resim ARIF KAPTAN
6 - Resim ARIF KAPTAN
7 - Resim ARIF KAPTAN
8 - Resim ARIF KAPTAN
9 - Resim ARIF KAPTAN
10 - Resim ARIF KAPTAN
11 - Resim ARIF KAPTAN
12 - Resim ARIF KAPTAN
13 - Resim ARIF KAPTAN
14 - Resim ARIF KAPTAN
15 - Resim ARIF KAPTAN
16 - Resim ARIF KAPTAN
17 - Resim ARIF KAPTAN
18 - Resim ARIF KAPTAN
19 - Resim ARIF KAPTAN
20 - Resim ARIF KAPTAN
21 - Resim ARIF KAPTAN
22 - Resim ARIF KAPTAN
23 - Resim ARIF KAPTAN
24 - Resim ARIF KAPTAN
25 - Resim ARIF KAPTAN
26 - Resim ARIF KAPTAN
27 - Resim ARIF KAPTAN
28 - Resim ARIF KAPTAN
29 - Resim ARIF KAPTAN
30 - Resim ARIF KAPTAN
31 - Resim ARIF KAPTAN
32 - Resim ARIF KAPTAN
33 - Resim ARIF KAPTAN
34 - Resim ARIF KAPTAN
35 - Resim ARIF KAPTAN
36 - Resim ARIF KAPTAN
37 - Resim ARIF KAPTAN
38 - Resim ARIF KAPTAN
39 - Resim ARIF KAPTAN
40 - Resim ARIF KAPTAN
41 - Resim ARIF KAPTAN
42 - Resim ARIF KAPTAN
43 - Resim ARIF KAPTAN
44 - Resim ARIF KAPTAN
45 - Resim ARIF KAPTAN
46 - Resim ARIF KAPTAN
47 - Resim ARIF KAPTAN
48 - Resim ARIF KAPTAN
49 - Resim ARIF KAPTAN
50 - Resim ARIF KAPTAN
51 - Resim ARIF KAPTAN
52 - Resim ARIF KAPTAN
53 - Resim ARIF KAPTAN
54 - Resim ARIF KAPTAN
55 - Resim ARIF KAPTAN
56 - Resim ARIF KAPTAN
57 - Resim ARIF KAPTAN
58 - Resim ARIF KAPTAN
59 - Resim ARIF KAPTAN
60 - Resim ARIF KAPTAN
61 - Resim ARIF KAPTAN
62 - Resim ARIF KAPTAN
63 - Resim ARIF KAPTAN
64 - Resim ARIF KAPTAN
65 - Resim ARIF KAPTAN
66 - Resim ARIF KAPTAN
67 - Resim ARIF KAPTAN
68 - Resim ARIF KAPTAN
69 - Resim ARIF KAPTAN
70 - Resim ARIF KAPTAN
71 - Resim ARIF KAPTAN
72 - Resim ARIF KAPTAN
73 - Resim ARIF KAPTAN
74 - Resim ARIF KAPTAN
75 - Resim ARIF KAPTAN
76 - Resim ARIF KAPTAN
77 - Resim ARIF KAPTAN
78 - Resim ARIF KAPTAN
79 - Resim ARIF KAPTAN
80 - Resim ARIF KAPTAN
81 - Resim ARIF KAPTAN
82 - Resim ARIF KAPTAN
83 - Resim ARIF KAPTAN
84 - Resim ARIF KAPTAN
85 - Resim ARIF KAPTAN
86 - Resim ARIF KAPTAN
87 - Resim ARIF KAPTAN
88 - Resim ARIF KAPTAN
89 - Resim ARIF KAPTAN
90 - Resim ARIF KAPTAN
91 - Resim ARIF KAPTAN
92 - Resim ARIF KAPTAN
93 - Resim ARIF KAPTAN
94 - Resim ARIF KAPTAN
95 - Resim ARIF KAPTAN
96 - Resim ARIF KAPTAN
97 - Resim ARIF KAPTAN
98 - Resim ARIF KAPTAN
99 - Resim ARIF KAPTAN
100 - Resim ARIF KAPTAN

Türk Amerikan Derneği 70. Yılımı Kutluyor